

pöydän ääressä juttelemassa ja hyväilemässä siivekkäitä pikkuystäviään, jotka suurella luottamuksella suhtautuivat häneen. Akkunasta lankesi valo hänen kasvoilleen, mutta kauniimpana, ikäänkuin sädehtien levisi hänen ympärilleen sisäinen kirkastus. Hän ajatteli varmastikin kauniita ajatuksia. En tätä kuvaa koskaan unhot.

Pari päivää tämän jälkeen sain kuulla, että lämmin sydän oli lakannut sykkimästä, että henkilö, joka oli kyntänyt syvän vaon suomalaisen kulttuurityön vainioilla, oli muuttanut sinne, josta ei paluuta ole.

Kurt H. Enwald.

Ensi kerran näin A. J. Melan syyslukukauden alussa 1893, jolloin tulin oppilaaksi Suom. normaalilyseoon 4. luokalle. Mela oli silloin tämän luokan valvoja ja seurasi meitä VI luokan loppuun, jolloin luonnonhistorian luku päättyi.

Mela oli silloin keskipituinen, arviolta n. 175 cm, verraten tanakka ja harteva, mutta ei lihava sanan varsinaisessa merkityksessä. Ryhti oli verraten hyvä joskin enemmän luku- kuin urheilumiehen; silmään pisti, että hän käveli varpaat suoraan eteenpäin, ehkä vähän sisäänkin päin, lyhyt niska vähän kumarassa. Astunta oli siihen aikaan vielä yleensä rientävää. Rinta oli ehkä matala ja vatsaa oli jonkin verran, mutta ei kuitenkaan enempää kuin että sen juuri alituisen tarkasteleva oppilas huomasi. Iho oli verraten tumma, tukka ja parta tumman ruskeat. Melan piirteet näkyvät valokuvista, mutta lisätä täytyy, että nenä oli verraten lihakas ja sen nipukan pinnassa oli paljon laajentuneita laskimoita, niin että siinä oli sinertävä vivahdus. Mela käytti pitkää tukkaa, joka oli kammattu otsalta suoraan taakse niskaan asti, hänellä oli heikonlaiset viikset ja jonkinlainen pieni pukinparta. Kun hän kumartui eteenpäin, valahti pitkä tukka usein hänen silmilleen, mistä hän sen luonteenomaisella kädenliikkeellä heilautti takaisin pai-

koilleen. Rillit hänellä oli liivin rintataskussa tai mustasta silkkinauhasta riippumassa ja kirjaan katsoessaan hän nosti nenälleen. Puku oli aina siisti, siinä ei ollut mitään »vanhapoikamaisuutta», takki oli enimmäkseen auki, kaulassa pystykaulus, mutta kovaa tärkättyä rintamusta ajan tapaan hän ei käyttänyt, vaan liivin aukon peitti hyvin leveä kravatti, johon oli pistetty neula. Tämän nuppina oli pienoispääkallo, joka teki nuoriin vähän makaberin vaikutuksen. Vaatteiden värissä vallitsi muistaakseni ruskea talvisin, harmahtava kesäisin. Milloinkaan en nähnyt M:aa hännystakissa tutkinnoissakaan tai lukukausien päättäjaisissä. Oudokseltaan hänen ääntämisensä oli vähän epäselvää, mutta kuitenkin miellyttävää, aika selvästi savolaistuntuista, samoin sananvalinta.

Opettajana koulussa. Mela tuli tav. hyvin aikaisin kouluun, aikaisemmin yleensä kuin kukaan muu opettaja, useimmin kait lähempänä 7:ää kuin 8:aa. Hänellä oli silloin tiukka ilme kasvoissa niinkuin sillä, joka suunnittelee päivän työtä. Ennen 8:aa hän tunteja varten tarkasteli ja siirteli valmiiksi opetusvälineet tai asetteli veteen usein valtavat kasvikimput, jotka anivarhain oli käynyt keräilemässä. Rukouksiin hän ei tullut kuin lukukausien päättäjaisissä, kenties periaatteesta, kenties myös ajan puutteesta. Kun sitten pojat saapuivat luonnontieteen luokkaan, oli kaikki järjestyksessä opetuksen alkamista varten. Ajattelin usein, että tässä oli kuin teatterilavastus. Tauluja riippui telineillä, spriiivalmisteita tai lintuja oli pöydillä jne. Meluten tulimme, tyrkkäsimme toisemme istumaan. Karttapuikon naputus pöytään, hiljaisuus, tunti alkoi. Kuulusteluun M. ei käyttänyt pitkää aikaa. Jotka jotain tiesivät, ne viittasivat melkein seisaaltaan ja niiltä kysyttiin, laiskat ja piittaamattomat saivat joks. vapaasti kujeilla tai torkkua edessä istuvien takana. Oikein selvää istumajärjestystä ei ollut, innokkaat pyysivät ja pääsivät eteen istumaan, vastahakoiset ja laiskat vetäytyivät takalinjoille. Jo ainakin 1/2:sta alkoi uuden valmistus. Siinä ei opettaja torumiseen ym. kurinpitoon tuhlannut

aikaa, vaan meni eteenpäin useimmin liikkuen oppikirjan (Salosen, Melan) ulkopuolella. Mikäli voin arvostella, oli opetus pääas. systemaattista maantieteellisine näkökohtineen, ihmisanatomia, samoin eläintenkin käytiin tarkasti läpi ja vertailevaan anatomiaan (mm. verenkiertoon) syvennyttiin usein ehkä enemmän kuin luokan keskitaso edellytti. Keväisin Mela piti ekskursioita oppilaineen, mutta osanotto oli aina ehdonvallan asia. Sen sijaan käynnit eläint. museossa ja kasvit. puutarhassa, jotka tehtiin tunteina, olivat pakollisia.

Tunneilla M. ei kait pystynyt saamaan selvää oppilaiden tiedoista, koska hän ennen arvosteluja tai usein muutenkin piti kirjallisia kokeita, mikä siihen aikaan oli harvinaista. Niissä oli tämäntapaisia kysymyksiä:

1. Miten eroaa *Passer domesticus* kaikista muista linnuista?
2. Miten erotetaan *Leusiscidae* heimon suvut toisistaan?
3. Mitkä ovat ihmisen pääkallon luut?
4. Mitkä heimot kuuluvat *Polypetalae* jaksoon?
5. *Ranunculaceae* heimon sukujen (suvut lueteltu) kukka-kaavat.

6. *Abramis*-suvun eri lajien syrjäviivan suomujen ja selkävän ja kusetinevän ruotojen lukumäärät.

Näihinkin kyllä oppi vastaamaan, kun tunnilla seurasi tai sai käsiinsä edellispolvilta perittyjä mnemoteknillisiä apukeinoja. Zoologiassa Salonen ei riittänyt, vaan »Luurankoisia» ajettiin lisäksi päähän. Kasviopissa Melan omat kirjat riittivät. Mutta tunnustettava on, että sangen moni myös lunttasi selvittääkseen tästä muistitiedon taakasta. Jos kokeissa sai 4, niin todistukseenkin tuli 4, mutta jos sama oppilas oli seuraavalla kerralla joten kuten päässyt 10:een, niin kymppi tuli myös todistukseenkin.

Mutta oli metodin laita miten hyvänsä, hauskoja Melan tunninit olivat sekä lepäilijöille että seuraajille. Luokanjohtajana hän oli sangen isällinen, ja hyvin hänestä pidettiin vaatimuksistaan huolimatta. Kun Mela nuhteli, niin häpeän ja pahanolon tuntu nousi väkevänä tajuntaan. Luokka

hyvin tiesi, ettei hän ollut rehtorinsa suosiossa ja että mieliteet muidenkin opettajain kanssa toisinaan leikkasivat vastakkain, mutta me olimme hänen puolellaan, vaikka emme tietäneetkään, mitä asia kulloinkin koski.

Mela kotonaan ja ihmisenä. 1893 Mela asui Korkeavuorenk. 25, siis aivan lähellä koulua, missä hän asui ainakin yhtä paljon kuin kotonaan, mutta pian hän muutti Sepänkadulle 1, jossa hänellä muistaakseni 3:nnessä kerroksessa kivitalossa oli kolmen huoneen ja keittiön asunto. Kun tultiin sisään eteiseen, vei ovi oikealle saliin ja siitä eteenpäin Melan makuu- ja työhuoneeseen. Vasemmalla eteisestä oli pieni huone, missä hänen nuori ottopoikansa K. W. Natunen asusti, eteisen perältä johti ovi keittiöön, jossa vanha savolainen emäntäpiika Sohvi heilutti komentosauvaa. Melan oma huone oli kirjoja täynnä, hyllyt lattiasta kattoon, ja sitä paitsi pöydillä ja tuoleilla. Joku täytetty lintukin oli ja maljakko- ja ruukkukasveja. Sänky oli aivan lähellä isoa keskellä lattiaa seisovaa kirjoituspöytää. Mela nousi varhain, omien sanojensa mukaan 4:n tai 5:n tienoissa, ja silloin oli jo kiire työhön. Kylpyammeessa hän ensin kävi, sitten yönuttu ylle, tohvelit jalkaan ja joutuun kirjoituspöydän ääreen, sillä aina oli pöydällä odottamassa uusi oppikirjan painos, merkillisen laaja kirjeenvaihto, Luonnon Ystävän kirjoitukset ja korehtuurit, tuntien valmistukset (Mela teki sitä vielä vanhanakin) ja suurena taakkana kokeet, kokeet, joita rustailtiin kaikilla luokilla sekä kasviopissa, eläinopissa että maantiedossakin. (Jo ensiluokkalaisilta vaadittiin kokeissa esim. Venäjän suomensukuiset kansat asuma-aloineen, joista oli tehtävä karttaluonnos muistista.) Tässä samassa huoneessa Mela sitten kuolikin halvaukseen työt odottamassa pöydällä.

Salissa oli paljon kukkia, monta lintuhäkkiä ja Takasen Aino harsoon verhottuna. Ei ollut tämä alaston patsas Sohvin mieleen. Lintujaan Mela hoiteli ja ruokki ja koetti saada mahdollisimman kesyiksi. Hänellä oli mm. kottarainen, joka oli niin kesy, että otti siemenen M:n huulien välistä;

mutta puhumaan se ei oppinut. »Aino» hänellä oli alati vit-sailun esineenä. Kerran tuli kaupustelijamummo, joka kysyi rouvaa. Käykää saliin, rouva on siellä, oli Melan vastaus. Mummo tuli saliin, äkkäsi alastoman »Ainon», löi kämmenensä yhteen ja peitti silmänsä esiliinaan. »Herra Jestas, eihän sillä ole paitaakaan päällä, pois minä lähden», oli hän huudahtanut. Sopimattomana sitä Sohvikin kovasti piti, mutta ei uskaltanut poiskaan siirtää, kun »tuo lehtuor siitä näytti tykkeevän».

Natusen huoneessa asusti tietenkin N. Hän oli köyhä poika (Säämingistä), jonka Mela oli ottanut puutteesta hohkikseen. Natunen oli kyllä näppärä ja kait lahjakaskin, mutta iän karttuessa hänestä tuli Melalle vitsaus, sillä hän oli laiska, epärehellinen ja kaikin tavoin paheelinen. Kuolikin sitten aivan rappiolle joutuneena.

Salin takana Melalla oli lisäksi pieni huone, melkein vaatekomeron tapainen, jossa oli hänen kaksi herbaariokaappiansa ym. kokoelmiaan.

Työstään ja ahkeruudestaan huolimatta Mela mielellään otti vastaan vieraita, jopa koulupoikiakin, jotka harrastivat hänen aineitaan, »melastiikkoja». Hän näytteli meille kokoelmiaan ja kertoi matkoistaan ja merkkimiehistä, joita oli tavannut. Erittäinkin hän piti J. A. Palménista ja John Sahlbergista, jonka kristillisyydestä hän kuitenkin toisinaan laski hyvänsävyistä leikkiä, sillä Mela tunnusti itse itsensä pakanaksi ja darwinistiksi — poikamaisen avoimesti ja vähän ehkä keikaillen. Olivat Sahlbergin kanssa käyneet tutkimusmatkalla Venäjän Karjalassa, jolloin Mela vielä oli pietisti, luki raamattua ja tahtoi toverinsa kanssa uskonasioista keskustella. »Int behöver man tänka på sådant», oli Sahlberg aina tokaissut ja siihen lopettanut keskustelun. Jonkin vuoden perästä olivat toverukset Lapissa. Sahlberg oli kihloissa ja luki joka ilta morsiamensa tahtoa noudattaen luvun uudesta testamentista, mutta Mela oli tutustunut Darwinin teoksiin eikä enää vuorostaan katsonut kannattavan uskonasioita pohtia. Kernaimmin Mela jutteli älyk-

käistä ja sukkelakielisistä Savon isännistä ja emännistä, mutta en näitä juttuja muista. Fenno Mela oli kova, mutta osasi kieliriidan humoristisestikin ottaa, esim. kun hänelle tuli verokuitti osoitettuna Fröken Johanna Melalle. Sangen usein hän teki pilaa »vesipojista», vaikka ei kohtuutonta Bakkoksen palvelua kannattanut. Huhu kyllä kertoi hänen nuorena sitäkin harjoittaneen, mutta en milloinkaan huomannut siitä minkäänlaista merkkiä hänessä. Naisista, varsinkin »nykyaikaisista», s.o. Minna Canthin ja Alexandra Gripenbergin henkisistä, hän »vanhapoika» ei pitänyt ja varoitti meitä »isojapoikia» usein heistä. He olivat muka vaativiaisia, tuhlailevia, ynseitä, aina kokouksissa liehtovia, ei jälkeäkään enää vanhan hyvän ajan uhrautuvaisuudesta ja kodikkuudesta! Minkäänlaisia kevyitä suhteita en huomannut hänellä olevan. Tahdon tätä korostaa, koska pahat kielet toista kertoivat.

Harrastavia oppilaitaan Mela voimakkaasti suosi sekä hyvin neuvoin että lopulta suorastaan rahallisestikin. Valinnassaan hän yleensä osoitti hyvää arvostelukykä, muistelen vain nimiä sellaisia kuin A. J. Siltala ja T. H. Järvi, mutta usein hän kyllä myös erehtyi, sillä hän nähtävästi kiinnitti liian vähän huomiota nuorten moraaliseen perustaan, kunhan vain olivat luonnontiedemiehiä.

Poliittiselta ja aatteelliselta asenteeltansa Mela oli mielestäni tyypillinen oman aikansa nuorsuomalainen. Sortovuosien alkaessa hän kuitenkin omaksui vanhan suomalaisen puolueen kannan.

J. A. Wecksell.